

ĂȘI REPUBLICANI ROMANI ȘI ITALICI DIN COLECȚIA BRUKENTHAL - SIBIU

Oltea Dudău

Colecția numismatică a Muzeului Brukenthal din Sibiu numără, printre alte rarități și un număr de monede romane și italice din bronz datând din secolele III - I a. Chr., piese de valoare, foarte rar întâlnite în colecțiile din România.

Cele mai vechi piese aparțin seriilor turnate la Roma și în Italia Centrală și de Sud. Sunt monede rotunde, lenticulare, parte din ele anepigrafe, cântărind fiecare de la câteva sute de grame la câteva zeci, conform sistemului asului libral (aes grave) în care au fost emise. Cele mai noi sunt piese bătute în sistemul asului redus de către magistrații Republicii Roma în cursul secolelor II - I a. Chr.

Pentru nici una dintre monedele care fac obiectul prezentei lucrări nu se cunoaște locul de descoperire. Tot ce se poate spune despre proveniența lor sunt datele consemnate în manuscrisul nr. 76, fila nr. 150, păstrat în Biblioteca Muzeului Brukenthal, unde sunt menționate, între alte monede antice aflate în colecția baronului: "... unciae et minores asses partes".

Pe teritoriul Daciei nu sunt menționate astfel de monede în nici o descoperire¹, arealul de circulație al "bronzului cu provă" fiind Italia și o parte a Europei Centrale și vestice. Întâlnim astfel de monede în colecțiile din Italia², Franța³, Marea Britanie⁴, Austria⁵, Cehia⁶, Danemarca⁷, Ungaria⁸ etc. Este de presupus că baronul Brukenthal a achiziționat acești ași de la negustorii de antichități sau alți colecționari din Europa timpului său, sau că monedele în discuție au intrat în colecție mai târziu, după înființarea muzeului, pe căi neprecizate, cel puțin deocamdată, pentru noi.

Sistemul de greutate în care au fost emise aceste monede este cel al librei romane, de 327,45 grame după Grueber⁹, sau de 324 grame, după Crawford¹⁰. Deciziile legale care au stat la baza emiterii acestor monede sunt: *Legea celor XII table*, pentru asul libral¹¹ și, pentru asul triental, conform părerii lui Grueber și Mommsen, senat-consultul, prin care se hotăra și emiterea denarului roman¹². Este un argument *ex silentio*, formulat ca urmare a tăcerii scriitorilor antici asupra momentului apariției asului triental sau al scăderii treptate a greutății asului libral. Pentru apariția asului sextantal, există câteva referiri la Faustus și la Plinius cel Tânăr, pe baza cărora

¹ A. H. Golimas și C. C. Gheorghe, *Bibliografia numismatică românească*, București, 1984, pp. 159-185.

² M. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Londra, 1971, pp. 126-130; 131-546, colecțiile citate la fiecare articol al catalogului cu referire la emisiunile de bronz ale Republicii romane.

³ *Ibidem* și P. P. Bourlier, baron d'Ailly, *Recherches sur la monnaie romaine*, Lyon, 1864-1869, *passim*. Pentru interesul timpuriu privind asul republican roman în Franța, vezi și prima lucrare științifică din Europa asupra problemei G. Budé, *De asse et partibus ejus*, Paris, 1514.

⁴ H. Grueber, *Roman Republican Coins in the Collection of British Museum*, Londra, 1971.

⁵ Fr. Schmidt, Dick și W. Szaivert, *Die antiken Münzen aus St. Pöltner Museen. Die Sammlungen des Diözesanmuseums und des Stadtmuseums*, Viena, 1992, pp. 27, 112-114. Fr. Dick, *Die Münzsammlungen der Zisterzienserstifte Wilhering und Zwettl*, Viena, 1975, pp. 31-32, 75-76.

⁶ V. Marek, *Roman Republican Coins in the Collection of the Charles University*, Praga, 1985, pp. 17-22.

⁷ *Sylloge Nummorum Graecorum* - Copenhaga, 1982, *passim*, mai departe abreviat SNG.

⁸ SNG Budapesta, vol. I/1 și I/3, *passim*.

⁹ Grueber, p. XX.

¹⁰ M. H. Crawford, *op. cit.*, p. 591.

¹¹ *Idem*, *The Early Roman Economy, 753-280 B.C.*, în *Mélanges offertes à Jacques Heurgon*, Paris, 1976, p. 197 și 201.

¹² H. Grueber, p. XXI; T. Mommsen, p. 14 și M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, pp. 610-611.

Crawford și Grueber consideră că a fost emis în baza *Legii Flaminia*, la 217 a. Chr.¹³. Monedele cele mai recente din lucrarea de față au fost bătute în baza *Legii Papiria de aere publico*, începând din anul 88 a. Chr.¹⁴. Pentru monedele italice descrise în lucrare nu se cunoaște nici o reglementare juridică în baza căreia ar fi fost emise.

Ca și orice colecționar al secolului al XVIII-lea, nici Samuel von Brukenthal nu a fost ocolit de flagelul falsului monetar de colecție. Creșterea interesului pentru monedele vechi a dus la înflorirea fără precedent a falsului monetar¹⁵, iar stadiul la care era ajunsă știința numismaticii, precum și lipsa unor cataloage complete, științific redactate, nu au făcut decât să lase mai mult câmp de desfășurare înșelăciunii. Astfel, pe lângă monedele autentice și italice, au fost achiziționate, probabil în același timp, și falsuri aparținând aceluiași serii arhaice.

Așii cei mai recentți din colecție, datând din secolele II și I a. Chr. se află într-o stare de conservare slabă. Au toți aproximativ același grad de uzură cauzată de circulație, ceea ce îi face pasibili de a fi considerați ca provenind dintr-o unică descoperire, provenind, probabil din Europa Centrală, zonă de unde, prin achiziții sau schimburi, să fi ajuns în posesia baronului Brukenthal.

Acestea fiind, din nefericire, puținele date ce se cunosc asupra provenienței monedelor descrise în lucrare, nu se pot avansa nici un fel de speculații privind importanța lor în cadrul circulației monetare din vreo parte a Europei.

Ne vom rezuma, așadar, în a le prezenta în calitatea lor de rarități numismatice (originale și falsuri) în colecțiile de specialitate de pe cuprinsul Daciei.

CATALOG

A. MONEDE ORIGINALE

I. ROMA

Aes grave libralis

1. Semis

Av: Pegasus spre dreapta, sub pântecelul animalului S oblic.

Rv: Pegasus spre stânga, sub pântecelul animalului S.

Crawford, 18/2, pl. E. Roma, a. 275-270 a. Chr. Seria cu Apollo/Apollo; Grueber -; SNG - Copenhaga, 129. Sec. III a. Chr., Latium, Roma. Seria grea cu Apollo/Apollo.

Turnat; AE 152,5 g ↑ 54x53 mm.

nr. inv. T 1286/1379.

Conservare: patină stabilă, verde, uniformă pe toată suprafața monedei.

2. Sextans

Av: Cap de Dioscur (Castor), spre dreapta, cu boneta ascuțită. În câmp, stânga două globule.

Rv: Cap de Dioscur (Pollux), spre stânga. În câmp, dreapta două globule.

Crawford, 18/5, pl. E. Roma, a. 275-270 a. Chr. Seria cu Apollo/Apollo; Grueber -; SNG - Copenhaga -

Turnat; AE 45,16 g ↑ 36x34 mm.

nr. inv. T 1286, 16/18.

¹³ Idem, *Ancient Devaluations: A General Theory*, în *Les "dévaluations" à Rome à l'époque républicaine et impériale*, Roma, 1978, p. 148 și H. Grueber, p. XXVI.

¹⁴ H. Grueber, p. XXXI; M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, p. 611.

¹⁵ M. Pinder, *Die beckerschen falschen Münzen*, Berlin, 1843, p. III-V; G. F. Hill, *Becker the Counterfeiter*, vol. I, Londra, 1924. Falsurile din prezenta lucrare nu figurează în aceste două lucrări.

Conservare: patină stabilă, verde închis, aproape continuă toată suprafața monedei. Defect de turnare pe av., lângă muchie, bulă de aer.

3. Semis

Av: Capul laureat, bărbos al lui Saturn, spre stânga. Sub tăietura gâtului S culcat.

Rv: Provă, spre dreapta. Deasupra S culcat.

Crawford, 35/2, pl. G, Roma, a. 225-217 a. Chr. Seria cu Ianus/provă spre dreapta; Grueber, 25 pl. V/3, dar S oblic, a. 338-269 a. Chr. Roma. Semis din seriile librale; SNG - Copenhagen, 156. sec. III a. Chr. Roma. Semis din seria urbană librală.

Turnat; AE 127 g ↑ 53x48 mm.

nr. inv. T 1286/1384.

Conservare: patină deschisă la culoare.

4. Sextans

Av: Capul lui Mercur cu petasus, spre stânga. În câmp dreapta două globule.

Rv: Provă, spre dreapta. Dedesubt două globule.

Crawford, 35/5, pl. G. Roma, a. 225-217 a. Chr. Seriile cu Ianus/provă spre dreapta; Grueber, 56, pl. VII/2, dar aripioare foarte mici la petasus, a. 338-269 a. Chr., Roma. Sextans din seriile librale; SNG - München, 37, Roma, sec. III a. Chr.

Turnat; AE 48 g ↑ 33x31 mm.

nr. inv. T 1286/1387.

Conservare: patină neagră - verzuie, continuă.

5. Sextans

Ca nr. 4, dar din cauza unui defect de turnare pe Av., nu se poate distinge dacă *petasus* este sau nu legat sub bărbie.

Turnat; AE 43 g ↑ 45x44 mm.

nr. inv. T 1286/1390.

Conservare: ca nr. 4. Defect de turnare pe avers.

Aes grave semilibralis

6. Semis

Av: Capul laureat și bărbos al lui Saturn, spre stânga. În câmp dreapta S

Rv: Provă spre stânga Marca valorii (S) greu lizibilă.

Crawford, 38/2, pl. H. Roma, a. 217 - 215 a. Chr. Magistrat anonim; Grueber, 31 pl. VI/1, dar S greu lizibil. Roma, a. 338-269 a. Chr. Seria librală.

Turnat; AE 52,5 g ↑ 38x37 mm.

nr. inv. T 1286/1391.

Conservare: patină deschisă la culoare, stabilă, repartizată uniform pe toată suprafața monedei. Sub provă, defect de turnare în relief.

7. Sextans

Av: Capul lui Mercur cu petasus, spre dreapta

Rv: Provă, spre dreapta. Deasupra ROMA, dedesubt două globule (marca valorii).

Crawford, 38/5. Roma, a. 217-215 a. Chr. Magistrat anonim. Grueber -; SNC-Copengaga - AE 23,23 g ↘ 30x29 mm.

nr. inv. T 1286, 19/30.

Conservare: patină negru-verzuie, stabilă, uniformă, pe toată suprafața monedei.

8. Uncia

Av: Capul Romei cu coif corinthian, spre stânga. În câmp dreapta marca valorii (globulă).

Rv: Provă, spre dreapta. Deasupra ROMA, dedesubt o globulă.

Crawford, 38/6. Roma, a. 217 – 215 a. Chr. Magistrat anonim. Grueber, 102, pl. XI/5. Roma, a. 268 – 240 a. Chr. Seria I trientală. SNC-Copenhaga -

AE 11,2 g ⚔ 25x24 mm.

nr. inv. T 1286/1393.

Conservare: ca nr. 7.

9. Uncia

Ca și la nr. 8, dar,

AE 11,9 g ⚔

nr. inv. T 1286/1392.

Moneda poartă urme de uzură.

Aes sextantalıs

Notă: toate monedele care urmează sunt așa bătute în atelierul Roma, având pe avers: cap janiform laureat, spre stânga și I.

Rv: provă spre dreapta, dedesubt ROMA. Excepțiile privind nominalul și tipul vor fi menționate. Starea de uzură este foarte avansată pentru toate monedele.

10. Crawford, 56/1 pl. XII/4, emis după a. 211 a. Chr. Grueber, 228, pl. XII 9, a. 240 – 229 a. Chr. perioada I, seria II.

AE 26 g ⚔ 33x32 mm.

nr. inv. T 1286/1389.

11. Semis.

Av: Capul bărbos și laureat al lui Saturn, spre dreapta. În câmp stânga S (marca valorii).

Rv: Provă, spre dreapta. Deasupra S, dedesubt ROMA.

Crawford, 56/3 pl. XI/9; după a. 211 a. Chr. Magistrat anonim. Grueber, 234, pl. XII/10. a. 240 – 229 a. Chr. Seria II a seriilor sextantale.

AE 18,5 g ⚔ 26x25 mm.

nr. inv. T 1286/1388.

12. Crawford, 112/3, a. 206 – 195 a. Chr. Magistrat anonim, marca de control măciucă pe revers.

AE 32 g → 32x29 g

nr. inv. T 1286, 19/27.

13. Crawford, 114/3 a. 206 – 195 a. Chr. Magistrat anonim.

AE 31,30 g ? 33x32 mm.

Rv: este total șters.

nr. inv. T 1286, 19/25.

14. Crawford, 174/1, a. 169 – 158 a. Chr. A. CAE = A. Caecilius.

Rv: Deasupra provei [A.] CAE, în dreapta I.

AE 28,13 g ⚔ 31x32 mm.

nr. inv. T 1286, 19/30.

15. Crawford, 193/1, 169 – 158 a. Chr. TVR D = C. Papirius Turdus.

Rv: Deasupra provei TVR D, în dreapta I.

AE 16,97 g ⚧ 30x29 mm.
nr. inv. T 1286, 19/25.

16. Ca și la nr. 15.
AE 20,03 g ⚧ 30x29 mm.
nr. inv. T 1286, 19/25.

17. Crawford, 205/2, a. 151 a. Chr., P. Cornelius Sulla.
Rv: Provă, spre dreapta, cu cap de femeie, decorând o coloană rostrală. Deasupra [P.] SVLA, în dreapta I.
AE 28,09 g ↑ 31x29 mm.
nr. inv. T 1286, 19/30.

18. Crawford, 206/2, a. 150 a. Chr., S. Afranius.
Rv: S. AFRA deasupra provei. Ștanța aplicată excentric, delfinul din dreapta și ROMA de sub provă rămânând în afara flanului.
AE 22,70 g ↗ 32x29 mm.
nr. inv. T 1286, 19/30.

19. Crawford, 339/1a, a. cca. 91 a. Chr. Magistrat anonim.
Rv: ROMA deasupra provei.
AE 12,28 g → 27x26 mm.
nr. inv. T 1286, 19/25.

Lex Papiria de aere publico

20. Av: N[V]MA PO [...]. Capetele acolate ale lui Numa Pompilius și Ancus Martius, spre dreapta
Rv: Tipul conform catalogului, legenda ilizibilă în partea superioară și ilizibilă cea din partea inferioară, ROMA.
AE 12,91 g ⚧ 27x26 mm.
nr. inv. T 1286, 19/30.
Crawford, 346/3, a. 88 a. Chr., C. Marcius Censorinus.

21. Ca și la nr. 20, dar:
Rv: Două corăbii încrucișându-se. În spate, columnă, cu relief în spirală, având o statuie a Victoriei în dreapta în vârf. Deasupra corabiei, în stânga [C.] CENSO/ROMA.
Crawford, 346/4a.
AE 12,79 g ⚧ 27x26 mm.
nr. inv. T 1286, 19/25.

22. Crawford, 350A/30, a. 86 a. Chr. C. Gargonius, M. Vergilius, Ogulnius.
AE 12,36 g → 25x25 mm.
nr. inv. T 1286, 16/18.
Rv: Provă spre stânga, deasupra OGV GAR [...].

23. Av: Cap ianiform, laureat, cu trăsăturile lui Cn. Pompeius Magnus.
Deasupra MGN, foarte șters.
Rv: Provă, spre dreapta PIVS deasupra, [IM]P dedesupt.
Crawford, 479/1. După a. 45 a. Chr. Cn. Pompeius Magnus, Spania și Sicilia.
AE 26,27 g ↑ 30x29 mm.
nr. inv. T 1286, 19/30.

24. Ca și la nr. 23, dar pe avers legenda ilizibilă, iar pe revers [P]IVS/IMP.
AE 17,67 g ↑ 18 - 17 mm
nr. inv. T 1286, 19/30.

25. Ca și la nr. 23, dar pe revers PIVS a rămas în afara pastilei monetare.
AE 25,66 g ↑ 27,5x29 mm.
nr. inv. T 1286, 19/30.

26. Ca nr. 23, dar pe avers legenda foarte greu lizibilă, pe revers PIVS/IMP.
AE 15,57 g ↑ 28x27 mm.
nr. inv. T 1286, 19/30.

27. Ca și la nr. 23, dar pe revers PIVS/ [IMP]. Flanul mai mic și mai gros decât la celelalte exemplare, cu marginile ușor înălțate atât la avers cât și la revers.
AE 19,79 g ↑ 25,26 mm.
nr. inv. T 1286, 30/19.

II. ITALIA

Hatria (Picenum)

1. Quatrinx

Av. Capul lui Apollon, spre stânga în față patru globule (marca valorii).

Rv. HAT. Kantharos cu frunză de viță.

SNG-München, nr. 81; cca. a. 289 a. Chr.; SNG-Budapesta, nr. 334; cca. a. 289 a. Chr. Mommsen, E 2, p. 247; catalogat ca triens.

Turnat; AE 174,5 g ↑ 59x53 mm

nr. inv. T 1286/1385.

Luceria (Apulia)

2. Terunx

Av. Stea de mare.

Rv. Delfin spre dreapta Deasupra trei globule, dedesubt L. orizontal, ROMA, între globule și delfin.

SNG-Budapesta, I/1, 537, a. 314 - 268 a. Chr.; SNG-München, 482. Head, p. 47-48 consideră a fi quadrans, emis în sistem libral, aes grave; seria cu L (marca de monetărie a Luceriei) și ROMA este considerată romană.

Turnat; AE 36,32 g ↑ 28x28 mm.

nr. inv. T 1286, 19/27.

Syracusa (Sicilia)

3. Litra

Av. Capul Athenei cu coif corintic, spre stânga [Σ]YPA.

Rv. Stea de mare, între doi delfini.

SNG-Budapesta, I/3, 393; Head, p. 178, cca. a. 413 - 357 a. Chr.

Bătută, flanul turnat în manieră specifică, fiind vizibil locul în care s-au îmbinat cele două valve.

AE 28,93 g ↘ 31x27 mm.

nr. inv. T 1286, 22/18.

Capua (Campania)

4. Sextans

Av. Capul lui Zeus laureat, spre dreapta, în spate două globule (marca valorii).

Rv. Selena în bigă în galop, spre dreapta Deasupra două stele. În exergă QAITY = Capu.

Head, pp. 34-35. După a. 268 a. Chr. Monetărie autonomă capuană.

Bătut: AE 11,08 g ↓ 26x25 mm

nr. inv. T 1286/1850.

B. FALSURI MONETARE

I. ROMA

Aes grave libralis

1. As¹⁶

Av. Cap ianiform imberb al Dioscurilor. Fără marcă de valoare.

Rv. Capul lui Mercur cu petasus, spre stânga Fără marcă de valoare.

Crawford, 14/1 Pl. C, a. 280-276 a. Chr. Roma

Grueber, -, SNC-Copenhaga, nr. 136, sec. III a. Chr., Latium, Roma.

Turnat, AE 363 g ↑ 70x68 mm.

nr. inv. T 1286 1381.

Deși tipul monedei, greutatea și dimensiunile se regăsesc în bibliografie, metalul nu are patina verde – negricioasă a pieselor originale și pe muchie este clar conturată linia pe care a fost executată o lipitură modernă după turnarea fețelor monedei în tipare separate.

2. As

Av. Capul lui Apollon, spre dreapta În spate S (marca valorii).

Rv. Idem, spre stânga În spate, S (marca valorii).

Crawford, 18/1 pl. E, dar cu S pe avers și revers, a. 275-270 a. Chr. Roma. Grueber, -.

Turnat; AE 442, 8 g ↑ 78x76 mm.

nr. inv. T 1286/1380.

Tipul monedei se regăsește, doar parțial, în bibliografie – marca S nu are ce căuta pe un as. Conturul monedei este cu mult prea rotund, diametrul este prea mare și greutatea prezintă o eroare de cca. 200%, neîntâlnită în Grueber, care cuprinde cel mai mare număr de piese de acest tip. Pe muchie se distinge clar lipitura dintre cele două fețe separat turnate ale piesei.

3. As

Av. Cap janiform, bărbos. Sub tăietura gâtului marca valorii T.

Rv. Provă de corabie spre dreapta Deasupra marca Valorii – I.

Crawford, 35/1 pl. G, a. 225-217 a. Chr. Roma.

Grueber, 1, pl. V/1, a. 338-269 a. Chr. Roma. SNG-Copenhaga, 151, sec. III a. Chr. Latium, Roma.

Turnat; AE 283,5 g ↑ 62x61 mm.

nr. inv. T 1286/1383.

Tipul și dimensiunile monedei se regăsesc în bibliografie, dar metalul nu prezintă patina specifică bronzurilor romane autentice și pe muchie este evidentă lipitura prin care s-au îmbinat cele două fețe ale monedei.

II. ITALIA

4. As

Av. Apollon, cap laureat. Sub bărbie, semnul valorii – I, în spate – capătul arctiuii.

Rv. Cocoș, spre stânga Anepigraf.

SNG-München, 98. cca sec. III a. Chr. Incertus, Italia Centrală. *Greek, Roman and Byzantine Coins.*

Auction 5, Zürich, 1992, nr. 171, cca 280-260 a. Chr. Roma. Mommsen, p. 239: as, Luceria, 294-207

a. Chr. Sistem libral.

¹⁶ Pentru falsuri, am indicat moneda (emitent, datare, atelier etc.).

Turnat; AE 256,5 g → 65x59 mm.

nr. inv. T 1286/1382.

Tipul și dimensiunile monedei se regăsesc în bibliografie, dar metalul nu prezintă patina specifică, axa monedei este 3, ceea ce nu se poate întâmpla la monedele turnate decât cu mare greutate și pe muchie este evidentă lipitura cu care au fost îmbinate cele două fețe ale monedei.

5. Semls

Av. Capul lui Apollon, nelaureat, spre stânga. În față, șase globule (marca valorii).

Rv. HAT (retrograd). Kantharos cu o frunză de viță.

SNG-Copenhaga -. Head, p. 33, orașul Hatria. Mommsen, pp. 247 sqq, nu cunoaște valoare de *aes grave Italicum* cu marca valorii șase globule.

Turnat; AE 127 g ↑ 53x52 mm.

nr. inv. T 1286/1386.

Metalul are patina foarte asemănătoare cu a quatrunx-ului de Hatria (v. supra nr. II/1), dar tipul nu se regăsește decât parțial în literatură (kantharos-ul de pe revers). Marca pentru semis este S¹⁷, nu șase globule, tăietura gâtului este nespecific desenată și hașurile, prin care este reprezentat părul zeului pe avers (intervenție ulterioară turnării) nu sunt caracteristice artei monetăriei romane. Litera H este izbitor diferită de cea de pe moneda nr. II/1 supra. Moneda este prea rotundă, dar nu este evidentă lipitura de pe muchie.

Roman Republican and Italic Asses from Brukenthal Collection (Abstract)

The paper deals with five categories of rare bronze coins belonging to the Brukenthal numismatic collection:

1. Roman Republican cast libral asses (3rd – 2nd century B. C.).
2. Italic cast heavy and reduced asses (3rd – 2nd century B. C.).
3. Roman Republican asses issued (cast or struck) on semilibral and sextantal weight standards (3rd – 2nd century B. C.).
4. Roman Republican asses struck on a weight standard based on *Lex Papiria de aere publico* (after 88 B. C.).
5. Modern forgeries after Roman and Italic asses, perhaps worked during the 19th century. They do not appear in Becker's catalogue of forgeries.

The access books and the archive of the Brukenthal Museum do not provide any data regarding the provenience or the place where these coins were found. But, as they are absent in the monetary currency in Dacia, one can suppose they were brought into collection from other parts of Europe (Austria, Germany, Italy etc.) where this category of nominal often occurs. The asses struck on sextantal standard and on *LPDAP* are in a similar state of weariness, a very advanced one, which may lead us to the conclusion that they may have made up a hoard found in Central Europe and brought into our collection by means and at a times that cannot be sure of.

¹⁷ Grueber, p. 5, n. 1; S. W. Stevenson și C. R. Madden, *A Dictionary of Roman Coins*, London, 1984 (reprint), s. v., p. 85, cunoaște și marca pentru semis cu șase globule, pe care nici Grueber, nici Crawford, nici Mommsen nu o cunosc.